

در دوره کنونی، سازمان‌ها جایگاه والا و برجسته‌ای در ساختار فرهنگی و اجتماعی جوامع پیدا کرده‌اند. بسیاری از فعالیت‌های اساسی و حیاتی مربوط به زندگی مردم در سازمان‌ها انجام می‌شود و زندگی بدون وجود سازمان‌های گوناگون از قبیل؛ سازمان‌های آموزشی، صنعتی، بازرگانی، خدماتی، سیاسی و نظامی، تقریباً غیرممکن است. با وجود این، نیل به موفقیت و پیشرفت همه جانبه و تأمین رفاه و آسایش، به صرف وجود سازمان‌ها تحقق نمی‌یابد، بلکه برای این منظور به سازمان‌های کارآمد و اثربخش نیاز است.

سازمان آموزشی، در بین سازمان‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا متوجه انسان است. برای آنکه سازمان آموزشی بتواند نه تنها در محیط در حال تغییر دائمی خود پایدار بماند، بلکه در بلندمدت قادر باشد با محیط خود سازگار شده و توانایی‌های لازم را برای بقای خود پیوسته ایجاد کند و گسترش دهد لازم است از سلامت سازمانی^۱ برخوردار باشد (علاقه‌بند، ۱۳۷۸، ص ۱۶).

یک سازمان سالم جایی است که افراد می‌خواهند در آنجا بمانند و کار کنند و خود افرادی سودمند و مؤثر باشند. بنابراین، سازمان سالم موجبات انگیزش و علاقه‌مندی به کار را در کارکنان به وجود آورده و از این طریق اثربخشی خود را بالا می‌برد (یحیی آبادی، ۱۳۸۷، ص ۲).

۲-۱. بیان مسأله:

تحولات سریع در محیط فعالیت بنگاه‌های اقتصادی، آنها را با عدم قطعیت و پیچیدگی‌های فزاینده روبرو ساخته است. ضرورت بقا، حفظ موقعیت و توسعه در چنین محیطی، سازمان‌ها را ناگزیر از متحول ساختن درون خود، برای همگامی مؤثر و موفق با دگرگونی‌های محیط خارجی می‌سازد.

خلق تحولات سازنده و مؤثر در سازمان‌ها و یا تلاش جهت رفع مشکلات، منوط به شناسایی وضعیت درونی و موقعیت بیرونی آنهاست. به این ترتیب سازمان همواره امکان کنترل وضعیت و جوانب عملکرد

خود را دارا خواهد بود و می‌تواند از بروز فاصله معنی‌دار میان اهداف و عملکرد و میان اهداف سازمانی و اقتضائات محیطی خود پیشگیری کرده و یا در صورت وقوع آنها را برطرف سازد. بدیهی است سازمانی در این میان کامیاب است که امکان دستیابی به شناخت دقیق خود - چه از لحاظ بافت درونی و چه از لحاظ موقعیت بیرونی را - داشته باشد (بنی‌اسدی، ۱۳۷۶، ص ۲۴).

همه سازمان‌ها از جمله سازمان‌های آموزشی برای سازگاری با محیط خود، ایجاد و گسترش توانایی‌های لازم برای بقا به سلامت سازمانی نیاز دارند.

در مجموع، سلامت به معنی فقدان بیماری و نارسایی در یک ارگانیسم (موجود زنده) است. بروز یک بیماری جدی ممکن است به آسیب جبران‌ناپذیر یا حتی به مرگ آن منتهی شود. از طرفی، فارغ بودن از بیماری نیز بدان معنا نیست که ارگانیسم بهینه عمل می‌کند زیرا ارگانیسم ممکن است سالم بوده ولی به وظایف خویش عمل نکند. در سلامت مثبت، ارگانیسم ضمن انجام وظیفه، به رشد و شکوفایی خود ادامه می‌دهد (فندرسکی، ۱۳۸۱، ص ۱۴۹).

مدارس و سازمان‌های آموزشی سالم، موجبات انگیزش، علاقه‌مندی و رضایت به کار را در کارکنان بوجود آورده و از این طریق اثربخشی خود را بالا می‌برند. مدارس سالم معلمان متعهدتری دارند که به یکدیگر و به مدیر اعتماد دارند و به معیارهای تحصیلی بالاتر معتقدند، دارای جوّ باز هستند و معلمان و دانش‌آموزان موفق‌تری دارند. در چنین مدرسی پیشرفت آموزشی و رشد حرفه‌ای مداوم معلمان و مدیران، هدفهای قابل تحقیقی محسوب می‌شوند (علاقه‌بند، ۱۳۷۸، ص ۲۸).

در قرآن به بیماری ظاهری و باطنی اشاره شده است. «بِقَلْبٍ سَلِيمٍ؛ دل و اندیشه‌ای که از دغل و نادرستی عاری باشد» (شعراء، ۸۹) اشاره به سلامت باطنی دارد و «مُسَلَّمَةً لَا شِيَةَ فِيهَا؛ سالم است و نشانه‌ای و عیبی در آن نیست» (بقره، ۷۱) اشاره به سلامت ظاهری دارد. السَّلْمُ وَالسَّلَامَةُ یعنی از بیماری ظاهری و باطنی مصون بودن.

بنی‌اسدی اشتیاق اعضاء نسبت به خدمتگذاری، عدالت در توزیع منابع، پرهیز از انحصار، مراقبت مستمر نسبت به انجام وظایف، مأموریت‌ها و اجرای برنامه‌ها، صبر، مدارا، صرفه‌جویی و دوری از اسراف

را برخی از شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی یک سازمان از دید اسلام معرفی می‌کند (بنی‌اسدی، ۱۳۷۶، ص ۳۰).

با توجه به مطالب بالا این پژوهش سعی در پاسخگویی به این سؤال دارد که مؤلفه‌های سلامت سازمانی در محیط‌های آموزشی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) چه می‌باشد؟ مؤلفه‌های سلامت سازمانی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) را با مدیریت آموزشی مورد بررسی قرار دهد و راهکارهایی جهت سالم سازی سازمان‌های آموزشی ارائه نماید.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش:

هر سازمانی برای اینکه اثربخش باشد قبل از هر چیز بایستی بتواند در موارد بحرانی ضمن انطباق و سازش با محیط متغیر و مقابله با هر مشکلی بهترین منابع خود را به کار گرفته و با نیروهای تهدیدکننده خارجی بطور موفقیت آمیزی برخورد کرده و نیروی آنها را در جهت هدف اصلی سازمان هدایت کند و همواره با حفظ توانایی‌های بقای خود، آن را رشد و توسعه دهد و به تعبیری دیگر از سلامت سازمانی برخوردار باشد (جاهد، ۱۳۸۴، ص ۱۹).

در سازمان‌های سالم کارمندان متعهد، وظیفه‌شناس و سودمند هستند و از روحیه و عملکرد بالایی برخوردارند. سازمان سالم جایی است که افراد، با علاقه، به محل کارشان می‌آیند و به کار کردن در این محل افتخار می‌کنند. در حقیقت سلامتی سازمان از لحاظ فیزیکی، روانی، امنیت، تعلق، شایسته‌سالاری و ارزش-گذاری به دانایی، تخصص، و شخصیت ذی‌نفعان، و رشد دادن به قابلیت‌های آنها و انجام وظایف محول شده از سوی فراسیستم‌های خود در اثربخشی رفتار هر سیستمی تأثیر بسزایی دارد (همان، ص ۱۶).

سازمان‌های آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا فرایند آموزش و پرورش متوجه انسان است. در این سازمان‌ها به لحاظ تفاوت‌های فطری و اجتماعی و فرهنگی، نتیجه کار را نمی‌توان همانند دیگر سازمان‌ها مورد ارزیابی دقیق و قطعی قرار داد. اگر سازمان‌های دیگر جامعه در ایفای وظایف و رسالت خود کوتاهی کنند و به اهداف مورد نظر دست نیابند، نتیجه کار بطور مستقیم عاید گروه یا سازمانی است که با آن سر و کار دارد. در صورتی که اگر سازمان‌های آموزشی و مدیران آن از ماهیت کار غافل باشند و یا در فرایند یادگیری - یاددهی وقفه‌ای بوجود آورند، حاصل کارشان در ابعاد اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی متوجه جامعه

خواهد شد و در رشد و توسعه جامعه و یا افت و انحطاط آن سهم مؤثری خواهد داشت (امین فر، ۱۳۸۶، ص ۱).

سازمان‌های آموزشی اساس و زیربنای توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر جامعه را تشکیل می‌دهند. امروزه در اغلب کشورها، سازمان‌های آموزشی پس از امور دفاعی بیشترین بودجه دولتی را به خود اختصاص می‌دهند. سازمان‌های آموزشی در صورتی خواهند توانست وظیفه خطیری را که به دوش آنهاست به نحو احسن انجام دهند که سازمان‌های سالم و پویایی باشند (جاهد، ۱۳۸۴، ص ۱۶).

فهم وضع سلامت سازمانی یک سازمان آموزشی می‌تواند ما را در انتخاب و گزینش روش‌های مدیریت و رهبری مناسب برای اثربخش سازی آن یاری کند. شناخت وضعیت سلامت سازمانی واحدهای آموزشی، نه تنها از لحاظ فهم شرایط کار و پویایی‌های آن اهمیت دارد بلکه پیش‌بینی کننده اثربخشی سازمان آموزشی، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان، تعهد سازمانی کارکنان، گرایش انسانی معلمان و اساتید و اعتماد معلمان و اساتید به همکاران و مدیر سازمان است (علاقه‌بند، ۱۳۷۸).

۱-۴. اهداف پژوهش:

۱. شناسایی مؤلفه‌های سلامت سازمانی در محیط‌های آموزشی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع).
۲. بررسی تطبیقی مؤلفه‌های سلامت سازمانی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) و مدیریت آموزشی.
۳. ارائه راهکارهایی به منظور تحقق سلامت سازمانی در محیط‌های آموزشی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع).

۱-۵. سؤالات پژوهش:

۱. مؤلفه‌های سلامت سازمانی در محیط‌های آموزشی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) چه می‌باشد؟
۲. بررسی تطبیقی مؤلفه‌های سلامت سازمانی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) و مدیریت آموزشی چگونه است؟
۳. چه راهکارهایی برای تحقق سلامت سازمانی در محیط‌های آموزشی با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع) وجود دارد؟

۶-۱. تعریف مفاهیم:

در این قسمت تعاریف اصطلاحی و عملیاتی ارائه می‌گردد.

۱-۶-۱. تعاریف اصطلاحی:

مؤلفه^۲: مؤلفه در لغت به معنای سازه، سازنده و تشکیل‌دهنده است. در اصطلاح، تعدادی امور مشابه تحت یک سازه را مؤلفه می‌نامند (تاج‌الدین، ۱۳۸۸).

در این پژوهش، مؤلفه‌های سلامت سازمانی از دید افراد مختلف مطرح می‌گردد. بطور مثال؛ سلامت سازمانی از دید مایکل پولانی شامل ده مؤلفه می‌باشد که عبارتند از: وضوح نقش و قابلیت دسترسی آن، الزامات کاری معقول، کنترل شغل و حدود اختیارات در تصمیم‌گیری، حمایت اجتماعی محیط کار، پاداش‌های عادلانه و رفتار منصفانه، دستمزد کافی، ساعات کاری رضایت‌بخش، امنیت شغلی، جو سازمانی امن و ترتیبات استخدامی سالم (پولانی^۳، ۲۰۰۴).

سلامت سازمانی از دید لایدن و کلینگل شامل یازده مؤلفه می‌باشد که عبارتند از: ارتباط، مشارکت و درگیر بودن در سازمان، وفاداری و تعهد، اعتبار یا شهرت مؤسسه یا شرکت، روحیه، اخلاقیات، شناسایی یا بازشناسی عملکرد، مسیر هدف، رهبری، بهبود یا توسعه کارآیی کارکنان و کاربرد منابع (لایدن و کلینگل^۴، ۲۰۰۰).

سلامت سازمانی: سلامت سازمانی اشاره می‌کند به دوام و بقای سازمان در محیط خود و سازگاری با آن و ارتقاء و گسترش توانایی خود برای سازش بیشتر (واین و فلدمن^۵، ۱۹۸۷، ص ۳۰). همچنین سلامت سازمانی شامل توانایی سازمان برای انجام وظایف خود به طور مؤثر و رشد و بهبود سازمان می‌گردد (لایدن و کلینگل، ۲۰۰۰، ص ۳).

نظام آموزشی: الگوی کلی نهادها، مؤسسات و سازمان‌های رسمی جامعه که وظایف انتقال فرهنگ و شکوفاسازی آن، پرورش همه جانبه فرد و تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص را بر عهده دارند، نظام آموزشی گویند (علاقه‌بند، ۱۳۸۵، ص ۷).

-
1. Component
 1. Michael Polanyi
 2. Lynden & Klingl
 3. Wayne.k, and John A, Feldman

۲-۶-۱. تعاریف عملیاتی:

مؤلفه‌های سلامت سازمانی: منظور از مؤلفه در این پژوهش، اجزاء و عناصر تشکیل‌دهنده سلامت سازمانی می‌باشد که در این پژوهش عبارت است از: مؤلفه‌هایی از سلامت سازمانی که با بررسی کلام امیرالمؤمنین (ع)، توسط پژوهشگر استخراج می‌گردد. این مؤلفه‌ها عبارتند از: بکارگیری نیروی انسانی شایسته، آموزش، نظارت و کنترل، مشورت در انجام کارها و تصمیم‌گیریها، ارزیابی عملکرد کارکنان، نگهداشت نیروی انسانی شایسته و اخلاق کارکنان.

در ضمن محقق هر چیزی که به بهبود و پیشرفت و ارتقاء سازمان کمک کند، برابر با سلامت سازمانی دانست.

محیط آموزشی: در این پژوهش منظور مراکز و مکانهایی است که به امر تعلیم و تربیت می‌پردازند.

دیدگاه امام علی (ع): در این پژوهش منظور سخنان، نامه‌ها و کلام امام علی (ع) می‌باشد که متناسب با اهداف پژوهش هستند.